

Dr hab. Barbara Rozen
Wydział Teologii, UWM w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Piotra Pawła Obolewskiego
na temat: „Pastoralny wymiar działalności biskupa Jana Zaręby 1910-1986”
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Kazimierza Skoczylasa, prof. UMK
w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydziale Teologicznym,
Toruń 2022, ss. 332**

Wprowadzenie

Zaangażowanie pasterskie biskupa ma zawsze duży wpływ na życie i rozwój Kościoła katolickiego w danej diecezji. Ponieważ duszpasterska aktywność ks. bpa Jana Zaręby dotychczas była ukazywana jedynie fragmentarycznie i skrótowo, doktorant ks. mgr lic. Piotr Paweł Obolewski podjął się całościowego zbadania jego działalności pasterskiej i zaprezentowania wyników tychże badań w niniejszej rozprawie. Wiemy, jak cenna dla przyszłości jest pamięć historii. Doktorant podjął się trudu wglądu w rzeczywistość, w której żył i którą także współtworzył bp Jan Zaręba, biorąc udział w przemianach inspirowanych wskazaniem Soboru Watykańskiego II.

Biskup Jan Zaręba przez 23 lata był pasterzem diecezji włocławskiej. Ten długi okres jego posługi pozostawił wyraźne ślady na tak żywym organizmie, jakim jest Wspólnota Kościoła nie tylko w jego strukturach, ale także w pokoleniu, które zostało naznaczone rysem duchowości i działalności tego biskupa diecezji, o czym świadczy trwała pamięć o nim.

Rozprawa powstała 34 lata po śmierci bpa Zaręby. Jego działalność duszpasterska prowadzona w diecezji włocławskiej wpisała się w drugą połowę XX wieku. Jest to najnowsza historia Kościoła, a także naszego narodu, bogata i bardzo zróżnicowana, jednak ciągle niewystarczająco opracowana. Biskup Jan Zaręba należał do osób, które uczestniczyły w wielkim wydarzeniu Kościoła Powszechnego, jakim był Sobór Watykański II. Był świadkiem zarysowujących się reform w Kościele, które następnie sam próbował wprowadzać w powierzonych sobie diecezji. Tworzył więc podwaliny dla odnowy i rozwoju Kościoła w duchu soborowych wskazań, pomimo wielu trudności, które musiał pokonać z racji warunków społeczno-politycznych, w jakich przyszło mu żyć i pracować dla Kościoła. Reżim komunistyczny w Polsce nie tylko ograniczał działalność Kościoła, ale z nim walczył.

Doktorant wyniki swoich badań zaprezentował na 328 stronach dysertacji, kolejne strony zawierają streszczenia w języku polskim i angielskim. Część merytoryczna obejmująca wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie zajmuje 298 stron, pozostałe strony zawierają wykaz skrótów i obszerną bibliografię.

Cel i metodyka badań

Zasadniczy cel i problem badawczy doktorant przedstawił we wstępie. Uzasadnił potrzebę zbadania działalności bpa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej, gdyż uczestniczył on w przemianach w Kościele funkcjonującym w trudnych warunkach systemu totalitarnego rządu, chcącego podporządkować sobie Kościół. Nie dokonano jeszcze całościowego wglądu i opracowania działalności bpa Jana Zaręby, dlatego podjęta przez doktoranta praca badawcza tego obszaru jest bardzo cenna, o czym już wspomniałam wyżej. On sam uzasadniając istotny sens podjętych badań naukowych napisał krótko, iż „zrodziła się potrzeba wypełnienia tej luki w historii diecezji”. Później do tej pory fragmentarycznie publikowane badania z tego obszaru wymagały w znacznym stopniu rozszerzenia.

Już w samym celu, jaki sobie doktorant postawił, i w temacie pracy jasno wybrzmiał zasadniczy problem badawczy, aby wnikliwie zbadać aktywność pastoralną bpa Jana Zaręby oraz rozeznaczyć jego wkład w dzieło szerzenia wiary i odnowy religijnej w Polsce w ówczesnych uwarunkowaniach naznaczonych wskazaniem soborowymi, a także warunkami społeczno-politycznymi. Doktorant główny problem badawczy zawarł w kilku pytaniach: Jak Kościół w swoim nauczaniu ujmował posługiwanie pasterskie, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II; Jak ks. Jan Zaręba dojrzał do pełnienia posługi biskupiej i jak realizował ją w diecezji włocławskiej, jako biskup sufragany, administrator apostolski, a następnie biskup ordynariusz? Tak ujęte problemy badawcze doktorant kończy pytaniem o ocenę działalności bpa Jana Zaręby: Jak można ocenić jego posługiwanie pasterskie? Ocena i wyprowadzanie wniosków zarówno dla badacza jak i dla przyszłych pokoleń ma istotne znaczenie, aby z historii czerpać wiedzę dla budowania lepszej przyszłości, a jednocześnie utrzymywać zasługi tych, którzy tworzyli podwaliny dla dalszego rozwoju konkretnej diecezji.

Cel i problemy badawcze są jasno określone, logiczne i dość precyzyjnie określają strukturę rozprawy, która ma charakter teoretyczny.

Doktorant prowadził studium z teologii pastoralnej, stosując metodę historyczno-teologiczną. Poddał analitycznym badaniom materiały źródłowe o charakterze pierwotnym i wtórnym. Szczególnie cenne dla prowadzonych badań były źródła pierwotne dostarczające bezpośredniej wiedzy o bpie Zarębie i jego działalności. Doktorant poddał wnikliwej analizie dokumenty

archiwalne diecezji włocławskiej, a także dokumenty z archiwów państwowych oraz pisma ks. bpa Jana Zaręby. Szczegółowy ich wykaz został podany w spisie bibliograficznym. Zgromadzone przez doktoranta źródła dokumentujące działalność prezentowanego biskupa zostały poddane analizie i ocenie prowadzonej w świetle magistralnego nauczania Kościoła i w konfrontacji ze współczesnymi opracowaniami odnoszącymi się do jego działalności pastoralnej oraz publikacjami zwłaszcza z dziedziny teologii, adekwatnymi do podjętych w rozprawie zagadnień badawczych.

Struktura rozprawy i ocena merytoryczna

Na strukturę rozprawy składa się wstęp poprzedzony spisem treści, wykazem skrótów i bibliografią oraz pięć rozdziałów o charakterze teoretycznym. Doktorant osadził swoje zasadnicze badania, dotyczące działalności pastoralnej bpa Jana Zaręby, na fundamencie historycznego kształtowania się urzędu biskupa do Soboru Watykańskiego II, czemu służy rozdział pierwszy. Społeczne i polityczne uwarunkowania, w jakich żył ten pasterz w ówczesnej Polsce, mocno nałożyły charakter jego działalności, dlatego zasadnie autor w kolejnym rozdziale naświetla te uwarunkowania, aby lepiej zrozumieć i ocenić działalność bpa Zaręby opisaną w kolejnych dwóch rozdziałach, gdy był biskupem pomocniczym i administratorem diecezji, a następnie ordynariuszem. W ostatnim rozdziale doktorant zawarł swoją ocenę działalności księdza biskupa, a całość badań zwieńczył dość obszernym zakończeniem.

Struktura rozprawy jest przejrzysta i poprawna biorąc pod uwagę postawiony cel i problemy badawcze wymienione we wprowadzeniu. Wskazuje ona, że doktorant zamierzał konsekwentnie i rzetelnie zbadać rzeczywistość będącą przedmiotem jego zainteresowania badawczego. Jak to się udało, spróbuję się ustosunkować, analizując merytorycznie poszczególne elementy tej struktury.

Rozdział I „Posługiwanie biskupa w Kościele lokalnym w świetle nauczania Kościoła” mieści się na 34 stronach. Doktorant na bazie kwerendy literatury ukazał rozwój urzędu biskupiego, uwarunkowania jego rozumienia oraz upowszechnianie świadomości roli biskupa w Kościele katolickim. Klarowna i wyczerpująca wykładnia nauki o urzędzie biskupa została przedstawiona w nauczaniu ojców Soboru Watykańskiego II, a także w dokumentach posoborowych. Doktorant dokonał syntetycznego zebrania wszystkich aspektów odnoszących się do urzędu biskupa i sprawowania przez niego posługi pasterskiej w soborowych i posoborowych dokumentach przypominających, utrwalających, a także uszczegóławiających oraz poszerzających o nowe aspekty nauczanie soborowe odnoszące się do roli biskupa jako członka Kolegium Apostolskiego.

Ten rozdział stanowi pierwszą warstwę fundamentu dla badań odnoszących się do działalności konkretnego biskupa w konkretnej diecezji. Dla zrozumienia i oceny tej działalności

niezbędne było zaprezentowanie wykładni nauczania Kościoła w tym obszarze od samego początku krystalizowania się urzędu biskupa, łącznie z jego nazwą. Jest to wartościowy wgląd w historię i współczesne nauczanie, pozwalający lepiej rozumieć zarówno misję Kościoła jak i sprawowanie urzędu biskupiego.

Rozdział II „Uwarunkowania posługi pasterskiej biskupów w Polsce po II wojnie światowej” mieści się na 21 stronach. Jest to w dalszym ciągu tworzenie podwalin, druga część fundamentu pod zasadniczą część rozprawy bezpośrednio odnoszącej się do działalności pasterskiej bpa Jana Zaręby. Historia zmagania Kościoła w Polsce i Kościołów lokalnych z władzą państwową w Polsce po II wojnie światowej jest dobrze udokumentowana i spisana. Doktorant czerpał z tego bogactwa przeprowadzonych już badań, aby tylko naświetlić zarys ówczesnych realiów społeczno-politycznych i religijnych, od których w dużej mierze zależała działalność Kościoła. Wielorakim uwarunkowaniom tej działalności poddana była także diecezja włocławska. Szykany i wielorakie represje komunistów wobec kleru i wiernych były spowodowane polityką wyznaniową państwa. Wiele czyniono, aby zburzyć jedność Kościoła i ograniczyć jego aktywność. Hierarchia Kościoła toczyła swoisty bój z władzami komunistycznymi o wolność i niezależność Kościoła. W takiej opresyjnej politycznej atmosferze bp Jan Zaręba przewodniczył Kościołowi w diecezji włocławskiej i zmagał się z wieloma problemami. Doktorant tę rzeczywistość ukazał w sposób wystarczający. Badając działalność duszpasterską biskupa i poddając ją ocenie naświetlił, w jak trudnej rzeczywistości społeczno-politycznej, a także eklezjalnej, realizował on swój urząd biskupi. Przypadł on bowiem także na czas odnowy Kościoła w duchu wytycznych Soboru Watykańskiego II, zmierzających ku dostosowaniu Kościoła do zmieniających się warunków współczesnego świata.

Ta część badań, która została ujęta przez doktoranta w pierwszym i drugim rozdziale, pokazuje dynamikę życia w Kościele, gdzie ścierały się tradycja i ludzka mentalność z wysiłkiem poznawania i realizowania prawd i wytycznych Ewangelii, do której nieustannie odwołuje się Kościół w swoim nauczaniu. Główny przedmiot badań doktorant zaprezentował w rozdziale trzecim i kontynuuje w kolejnych. Taka struktura jest logiczna, mocno merytorycznie osadzająca cel i założenia badawcze.

Rozdział III „Posługa pastoralna Jana Zaręby jako biskupa pomocniczego i administratora diecezji włocławskiej” zajmuje 17 stron. Autor zaprezentował najpierw drogę do kapłaństwa przyszłego biskupa. Ta część mogła zostać umieszczona we wstępie rozprawy, zaś szczegóły biograficzne i historyczne lepiej byłoby umieścić w przypisach, gdyż nie są znaczące dla głównych tematów dysertacji, tym bardziej, że sam doktorant nie wyjaśnił powiązań i wpływu tych szczegółów na rozwój powołania kapłańskiego przyszłego biskupa, ograniczył się tylko do lakonicznego

stwierdzenia: „Powołanie do stanu kapłańskiego odkrywa w sobie Jan Zaręba” i dalej, że na jego powołanie „wpłynęły zapewne różne czynniki”, które wymienia, ale jest to założenie teoretyczne, hipoteza, którą nie weryfikują fakty – czyżby ich nie było w badanych źródłach? Zdrowa i na wskroś religijna rodzina jeszcze nie predysponuje do wyboru takiej drogi życiowej. Autor pisze o wymaganych predyspozycjach do życia kapłańskiego, ale tylko w założeniach, nie przenosi tych wymogów do konkretnej osoby, wokół której koncentruje swoje badania. Brakuje w tym miejscu jego bogatszego portretu osobowościowego, na którym kielkowało i rozwijało się powołanie. Jakie miał pasje, zainteresowania? Doktorant pisze, że po II wojnie światowej organizował duszpasterstwo, był proboszczem, spowiednikiem w seminarium, nauczycielem akademickim, pracował w kurii, został biskupem. Brakuje w tym uwypuklenia „ludzkiego oblicza” bpa Zaręby. Są stwierdzenia o jego talentach, przymiotach serca i umysłu, ale mało osadzone na faktach.

- Proszę, aby doktorant wypełnił tę lukę i na podstawie zbadanych materiałów źródłowych odpowiedział na pytanie: Jaki był bp Jan Zaręba jako człowiek? Jakie miał zainteresowania? Czy był „relacyjny”? Jaki był w osobistych kontaktach z ludźmi świeckimi i z księżmi? Jak odpoczywał?

Rozdział IV „Działalność pasterska ordynariusza diecezji włocławskiej” jest najbardziej rozbudowany, mieści się na 171 stronach. Doktorant najpierw dokonał niemal kronikarskiego ujęcia całej działalności bpa Jana Zaręby zmierzającej do realizacji postanowień Soboru Watykańskiego II w diecezji włocławskiej, za którą był odpowiedzialny. Całościowo ogarnął wielki i różnorodny obszar duszpasterski, który zgodnie z zaleceniami soborowymi miał zostać zreformowany, a realizacja tego zadania przypadła ówczesnemu biskupowi diecezji. To dało obraz tytanicznej pracy, jaką wykonał bp Zaręba, aby uchwały soborowe wprowadzać w życie.

Priorytetem w diecezjach są seminaria duchowne, które otrzymały bardzo konkretne wskazania dla kierunku swojego rozwoju w soborowym dekreście o formacji kapłańskiej. Słuszne było już w drugim paragrafie dokonanie syntetycznego ujęcia badań nad realizacją postulatów soborowych, za które odpowiedzialny jest biskup danej diecezji, gdyż od formacji kandydatów do kapłaństwa zależy całe duszpasterstwo Kościoła. Prezentowane wyniki badań pokazały, że bp Jan Zaręba, mając pieczę nad całością zmian obejmujących organizację życia i pracy w seminarium oraz formację osobową alumnów, wykazywał wielką pasterską troskę o rozwój tego dzieła z myślą o zadaniach duszpasterskich, przed którymi stawać będą przyszli kapłani.

Doktorant w dalszej części poddał badaniu obszerny fragment rzeczywistości będący istotnym przedmiotem zainteresowania badawczego, jakim była koordynacja duszpasterstwa w diecezji. Kwerenda dokumentów archiwalnych i pism bpa Zaręby umożliwiła doktorantowi zebranie obszernego materiału ukazującego priorytety duszpasterskie w sprawach diecezji. Jego

różnorodna aktywność i owocność zarządzania diecezją, jak wynika z analizy dokumentów, była w dużej mierze zasługą umiejscowionej współpracy z różnymi organami wspierającymi go w wykony-

waniu pasterskiej posługi.

Kwerenda źródeł sprawiła, że doktorant wyróżnił w rozprawie aktywność duszpasterską bpa Jana Zaręby w szerzeniu kultu Maryjnego w sanktuariach diecezji wrocławskiej oraz zaangażowanie w peregrynacji jasnogórskiego obrazu Matki Bożej w diecezji. To pozwoliło dostrzec nie tylko Chrystocentryczny, ale także Maryjny charakter duchowości biskupa i jego czci do Matki Bożej, co chciał rozwijać wśród duchowieństwa i wiernych diecezji.

Doktorant wykazał, jak bardzo ten kierunek duszpasterskiego zaangażowania i oddziaływania na wiernych był słuszny, chociaż wymagał dużej determinacji, zakorzenionej w wierze, aby stać czoło przeszkodom komunistycznej władzy państwowej przeciwnej rozszerzaniu wiary w narodzie. Owocność nawiedzenia Matki Bożej w parafiach wyznaczała dalszy kierunek pracy duszpasterskiej.

Uważam jednak, że obszerne historyczne opisy miejsc kultu maryjnego i czci oddawanej Maryi przez Polaków mogły zostać zamieszczone w przypisach, byłoby to bez uszczerbku, a nawet z pożytkiem dla tematu i zasadniczego celu badań.

Doktorant wykazał także wielkie zdecydowanie i determinację bpa Zaręby, w sytuacji ciągłego ograniczania przez komunistyczne władze wpływów Kościoła na społeczeństwo, dążącego do rozszerzania sieci parafialnej w diecezji i budowy nowych świątyń, albo tymczasowych kaplic, czego katolicy potrzebowali na skutek przyrostu liczby ludności i powstawania nowych osiedli mieszkaniowych. Doktorant dostrzegł, że w tym obszarze swojej pasterskiej aktywności ujawnił się bardzo zmysł praktyczny biskupa, który nie tylko bardzo interesował się projektami nowych kościołów, ale także kolejnymi etapami pracy oraz był częstym gościem na placach budowy.

Autor w tej części rozprawy szczególnie dobitnie wykazał, jak silnie bp Zaręba zapisał się w historii Kościoła zaangażowaniem w kwestię budownictwa sakralnego, które bardzo usprawniło duszpasterstwo w diecezji. Uwiehczeniem jego pasterskiej troski o rozwój Kościoła zgodnie z właściwym odczytaniem znaków czasu było zwołanie Synodu diecezjalnego, który był kontynuowany i przynosił owoce po jego śmierci. Doktorant wykazał, że kontynuowanie Synodu po śmierci bpa Jana Zaręby było dowodem wielkiego uznania i docenienia jego wkładu pracy w to, co zostało zrobione.

W dalszej części tego rozdziału ks. Obolewski ukazał szczególnie wyróżniające się rysy nauczania bpa Zaręby. Priorytetem dla niego była tematyka małżeństwa i rodziny oraz wychowania w rodzinie. Widać to w zarządzeniach kierowanych do proboszczów, którzy otrzymywali istotne wskazówki, jak prowadzić i rozwijać duszpasterstwo rodzin i jak przygotowywać młodzież

do małżeństwa i życia rodzinnego. Zobowiązywał księży do prowadzenia punktów poradnictwa rodzinnego. W oparciu o dokumenty archiwalne diecezji i pisma drukowane biskupa doktorant ukazał jego bardzo znaczący wkład w rozwój duszpasterstwa rodzin i poradnictwa rodzinnego.

Szczegółowa analiza listów pasterskich, którą przeprowadził autor, stała się potwierdzeniem szerokich zainteresowań i troski duszpasterskiej biskupa. Kwestie i problemy, którym poświęcał wiele czasu w latach swojej posługi diecezjalnej, poruszał wielokrotnie w listach pasterskich. Można powiedzieć, że dzielił się z diecezjanami tym, czym żył i co kochał, a co doktorant ukazał już wcześniej prezentując wyniki swoich badań z poszczególnych obszarów działalności biskupa. Jednak osobna analiza listów pasterskich pozwoliła bardziej wyraźnie dostrzec jego osobisty stosunek do podejmowanych problemów i zagadnień oraz nieprzeciętną osobowość. Bardzo słuszną więc była analiza listów, tak jak innych materiałów źródłowych. Doktorant dzięki tej analizie najbardziej wyraziście ukazał istotne cechy charakteru bpa Zaręby, ludzkie oblicze człowieka, który chciał być wierny Bogu i Kościołowi na wszystkich płaszczyznach swego pasterzowania.

Doktorant wykazał, że te płaszczyzny nie miały charakteru statycznego, podlegały zmianom z racji zmagania się Kościoła z systemem totalitarnym. Jednym z priorytetów tego systemu była walka z nauczaniem religii. Mimo utrudnień i przeszkód katechezę dzieci i młodzieży organizowano w parafiach. Badacz zgłębiając wiele różnorodnych źródeł wniósł wkład w ukazanie trudnej drogi pasterza diecezji włocławskiej, aby sprostać wymogom zarządzeń i wskazań Stolicy Apostolskiej oraz Konferencji Episkopatu Polski dotyczących katechizacji parafialnej. Ta droga badawcza znalazła dopełnienie w ukazaniu działań bpa Zaręby na rzecz podnoszenia poziomu intelektualnego i duchowego kapłanów, kontynuowania i rozwoju działalności Studium Józefologicznego w Kaliszu, służącego pogłębianiu teologicznej formacji związanej z osobą św. Józefa oraz formacji katolików świeckich w Klubie Inteligencji Katolickiej, w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej oraz w Diecezjalnym Studium Organistowskim.

Lektura tej części rozprawy skłania do zadania doktorantowi następujących pytań:

- Co szczególnie wyróżnia duszpasterstwo diecezji włocławskiej za rządów ks. bpa Jana Zaręby w kontekście duszpasterstwa w Polsce (o ile wyróżnia)?
- Ksiądz bp Jan Zaręba duże znaczenie przypisywał katechezie dorosłych – co się sprawdziło i warto kontynuować, i jakie formy katechezy dorosłych stosować dzisiaj?

Ostatni, **V rozdział** doktorant poświęcił „Ocenie działalności biskupa Jana Zaręby”. Ocena pasterskiej posługi w części pierwszej rozdziału, czyli w kontekście wskazań soborowych, jest dość powierzchowna. Można by ją poszerzyć i pogłębić, prezentując działalność biskupa bardziej w kontekście istoty ewolucji konkretnych zmian w Kościele Powszechnym po Soborze

Watykańskim II. Bardziej bogata i pogłębiona ocena jest w drugiej części tego rozdziału, w której doktorant odnosi się do kontekstu ówczesnej rzeczywistości. Tutaj jest wyraźnie ukazany dynamizm zaangażowania i ranga podejmowanych działań dla Kościoła nie tylko lokalnego.

Doktorant w **zakończeniu** rozprawy dokonał tego, czego brakowało w rozdziale piątym. Zakończenie jest kontynuacją oceny działalności pastoralnej bpa Zaręby, ale ujętą bardziej twórczo, interesująco i całościowo. Uważam, że rozdział V mógł zostać znacznie bardziej rozbudowany o te oceny, które w odniesieniu do poszczególnych obszarów działalności biskupa zawarte zostały w zakończeniu. Rozdział merytorycznie byłby bogatszy o tę ocenę, która co prawda jest zaprezentowana, ale rozproszona.

Kolejne pytania do doktoranta zainspirowane lekturą rozprawy:

- Jaką rangę nadaje Kościół Parafialnym Radom Duszpasterskim?
- Jak można ocenić duszpasterstwo rodzin w diecezji za czasów bpa Zaręby i współcześnie? Co jest wartością, która przetrwała próbę czasu, a co ulega, albo winno ulegać zmianom?

Ocena formalna, warsztatowa

Struktura rozprawy ujawnia się w spisie treści przedstawiającym w punktach zawartość merytoryczną. Otóż łatwo zauważyć, że numeracja w rozdziale czwartym zawiera błędy, wprowadzające pewien chaos, np. po numerze 3 następuje 3.3.1 i konsekwentnie dalej jest podobnie. Techniczne niedopatrzenie.

Rozprawa została przygotowana metodologicznie poprawnie, chociaż po szczegółowej analizie uważam, że badania ujęte w rozdziale IV, dotyczące obszernej działalności pasterskiej bpa Zaręby, mogły zostać podzielone na dwie części. Relacja uzyskałaby większą przejrzystość. Doktorant dokonał wyraźnego i właściwego podziału bibliografii, hierarchizując źródła i oznaczając numerami poszczególne części, ale skoro uzyskały one numerację, to powinny zostać zamieszczone w spisie treści. W samym spisie treści jest łatwo dostrzegalny pewien nieporządek edytorski, co źle wpływa na estetykę.

W całej rozprawie każdy akapit jest rozdzielony dodatkową interlinią – zupełnie niepotrzebnie, bez uzasadnienia.

Doktorant rzeczowo i obiektywnie przytacza fakty i okoliczności związane z działalnością pasterską bpa Zaręby, co zbliża czytelnika do prawdy historycznej lub wręcz ją odsłania. Uważam jednak, że badania mogły zostać ubogacone jakimiś ilustracjami, np. portretem biskupa, zdjęciem kurii lub katedry, albo tablicy pamiątkowej we Włocławku. Nawet jeśli jest to rzadko praktykowane, to jednak nowatorstwo jest pożądane.

Język pracy nie budzi większych zastrzeżeń, chociaż zdarza się, zwłaszcza we wstępie, nieuzasadnione użycie różnych czasów, przeszłego i przyszłego. Zwracam uwagę na błędną pisownię nazwy diecezji – powinno być małymi literami: diecezja włocławska. Błędy stylistyczne, interpunkcyjne i literówki występują, ale w zakresie dopuszczalnym w tak obszernej monografii.

Autor powołuje się na źródła, które umieszcza w przypisach, ale nie ma ich w spisie bibliograficznym, to jest brak, który trzeba uzupełnić w wypadku przygotowywania publikacji, np. przypisy nr 743, 746, 749, 755

Wniosek końcowy

Szczegółowa analiza przedstawionej rozprawy doktorskiej pozwala jednoznacznie stwierdzić, że doktorant wykazał przygotowanie naukowe do prowadzenia badań. Udowodnił, że jest kompetentny do prowadzenia dialogu naukowego, wnosząc interesujący i wartościowy dorobek badawczy. Uzyskane przez niego wyniki badań będą już trwałym składnikiem wiedzy historycznej w przedmiocie tychże badań.

Rozprawa spełnia kryteria merytoryczne i formalne stawiane tego rodzaju procom. Wnioskuje o dopuszczenie ks. mgra lic. Piotra Pawła Obolewskiego do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

dr hab. Barbara Rozen

Olsztyn, 10 maja 2022 r.

